

Orslaşdymagyň täze ädimleri

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Orslaşdymagyň täze ädimleri ORSLAŞDYRMAGYŇ TÄZE ÄDIMLERI

Wladimir Putin eýýäm birnäçe wagtdan bäri rus däl awtonom respubliklary we oblastlary ýok etmegiň meýilnamasyny durmuşa geçirip gelýärdi.

Şeýtmek bilen olary ilatynyň aglaba bölegi rus halky bolan oblastlara birleşdirip, Sowet Soýuzy we ondan soňky Russiýa Federasiýasy döwründe berilen hak-hukuklary ellerinden alýardy.

Putiniň bar gaýgysy rus ilatynyň azalmagy we gartaşmagydyr.

Şeýle-de Sowet Soýuzy dargandan soň respublikalarda ýaşaýan ruslara raýatlyk berme, ýagny ikiraýatlylyk kanuny kabul edildi.

Orsyýetdäki etniki azlyklaryň sesini gysmak üçin her dürli çäreler geçirilpär. Geçen ýyl awtonom respublikalarda ene dilinden sapak berýän sagatlat ýatyryldy, etniki diller hepdede iki sagatdan geçmeýän ýörite sapaga öwrüldi.

Russiýa Federasiýasynda oblastlary birleşdirme işi 2003-nji ýylda başlady. On awtonom oblastdan altysynyň ady kartadan öçürildi.

Ýerli etniki azlyklary goldamak merkeziniň we şol bir wagtyň özünde BMG-nyň Ýerli halklaryň hukuklary boýunça hünärmeni Rodion Sulýandzigi şeýle diýýär:

– Milli oblastlary ýok etmek etno-medeni we lingwistik köpdürliligi gorap saklamak boýunça kabul edilen global gymmatlyklara garşy hereketdir.

Putinuň ýene bir gaýgysy-da milli respublikalaryň 1991-nji ýylda häzir garaşsyz milli respublikalaryň roluny oýnama ähtimallygy. Ýagny garaşsyzlyklaryny almagy.

Russiýa Federasiýasy Krymy basyp alandan soň federal birlikleriň sany 85-e, respublikalaryň sany 22-ä çykdy.

33 sany dil resmi taýdan ykrar edilen, 31 federal birligiň öz parlamentleri bar. 146 million adamlyk ýurt 17 million kw² bolup, dünýäniň iň uly territoriýasyna eýe

Bu äpet ýurduň ilatynyň 20%-ni etniki azlyklar düzýär. Putin bulary orslaşdyrmak arkaly ýurdy dargamakdan goraýandyryn öýdýär.

Putine bolan ynamyň barha peselýändigine we onuň saglygynyň ýaramazlaşýandygy hakda myş-myşlaryň köpeliýändigine garamazdan, degişli gulluklar heniz aýak üstünde.

Putin soňky gezek koronawirus ýokanjyny-da amatly pursat hasaplap, birnäçe gezek sebiti birleşdirjek boldy.

Birleşdirilmegi meýilleşdirilen oblastlaryň arasynda Arhangelsk oblasti, Nenes Awtonom oblasti we Komi respublikasy bar.

Bularyň üçüsiniňem ilaty kän däl. Üçüsini goşanyňda umumy meýdany Skandinawiýa ýurtlarynyň meýdanyna deň bolýar.

Ilaty 27 million ilatly Daniýa, Finlandiýa, Norwegiýa, Şwesiýa bilen deňeşdirende bary-ýogy 2 milliona ýetýär.

Komi parlamenti öňki deputat Bratenkow bu ädimiň başga dilli halklara garşy boljakdygyny we Putiniň «Russiýany doly ruslaşdyrmak» syýasatyny goldajagyny aýtdy.

Bu üýtgeşme Arhangelsk oblastyny Nenes Awtonom oblasti bilen bir federal birligiň düzümine goşma, yzyndanam muna Komi respublikasyny-da goşma maksatnamasy nägilelikleriň döremegine getirdi.

Munuň düzümine goşulmaly edilen komi halky-da, neneslerem nägileliklerini bildirýärler. Eger şeýdilende olar

paýtagtlaryny, syýasy we medeni hak-hukuklaryny elden gidererler.

Olaryň şonsuzam rus federal birligine öwrüljegi belli, gynançly ýeri: gowşap barýan ene dillerini ýitirme howpy abanýar.

Komiler fin-ugor milletine degişli, dilleri ural-altaý dil maşgalasyna girýär. Russiýada alty halk şu topara girýär.

Mundan başga-da finlerdir wengerler hem şol dil toparyna degişli, jemi 25 million adam şu dillerde gürleýär.

Nenesler tundra sebitlerinde ýaşaýan we sibir halklary bilen garyndaş kowum. Ilaty 41 müňe ýetýär. Olaryňam öz milli medeniýetlerini we dillerini gorap sakaslary gelýär.

Häzire çenli 10 müň nenes bu maksatnamanyň garşysyna nägilelik bildirýän arzalaryny berdiler.

Komi respublikasynda nebit çykarylýandygy üçin olar beýlekilere garanda gowy ýaşaýar. Olar bujagaz girdejilerindenem kesilerin öýdüp alada galýarlar. Hakykatda Moskwa bu respublikalaryň girdejisiniň 70%-ni özüne alýar.

Nebit çykarýan Tatarystandyr Başgyrdystanyň ýagdaýy-da öwerlikli däl. Ýagny, merkez halklary zannyýamanlyk bilen eksplutatirleýär.

Tatarystana edilen soňky basyş 26-njy maýda ýurduň Şehabetdin Merjany adyndaky Taryh institutynyň ýapylmagy boldy.

Russiýada rus däl halklar aslynda uly gaýgy-aladada. 26-njy maýda habar serişdelerine çykan habarlaryň biri Putinjň respublikalara garşy amala aşyrylan işlerini gaýtdan orta atdy.

Türki respublika bolan Çuwaşystanyň öňki ýolbaşçysy Mihail Ignatýew Putine garşy suda arza berdi. Bu ýagdaý Russiýanyň birinju gezek bolup geçýär.

Putin ony 2020-nji ýylyň 29-njy ýanwarynda prezidentlik möhleti dolmanka «ynamy ödäp bilmedi» bahanasy bilen wezipesinden boşadypdy.

Eýsem häzir özüne bolan ynam 20%-e düşen bolsa, ony kim wezipesinden boşadyp bilerkä?

Russiýada seýrek gabat gelýän bu arza içerki we daşarky mediýanyň diline düşdi.

Russiýa Federasiýasynyň düzümindäki respublikalardan Çuwaşystanyň öňki prezidenti Mihail Ignatýew Putiniň özüni wezipeden aýran kararyna garşy suda ýüz tutdy.

Çuwaşystanyň Ýokary Sudy onuň arzasyny kabul etdi we birinji

sud mejlisi 30-njy iýunda bolup geçmeli.

Totalitar we sudlaryň garaşsyz bolmadyk ýurdunda Putiniň sudda ýeňilmegi mümkin däl. Ýöne Ignatýew beýleki ähli respublikalaryň ýolbaşçylaryndan mertdigini görkezdi.

Ýerli respublikalaryň prezidentleri hut Putiniň özi tarapyndan wezipä bellenýär. Diýmek, ol Ignatýewiň «guýrugyna» beter basan bolmaly, ýogsam beýle batyrgaý herekete ýüz urmaga mejbur bolmazdy.

Gepiň keltesi, etniki azlyklary rus köpçüligiň içinde eretmek (assimilleşdirmek), medeniýetlerini we ene dillerini ýok edip, olary orslaşdyrmak ýaly pygyllar hiç wagtam gutarjaga meňzänok.

Sowet döwründe «sowet adamyny» döretmek syýasaty ýöredilýärdi. Garym-gatym nikalaşyklara çagyrylýardy.

Internasionalizmiň täsiri bilen ene-atalar çagalaryna musulman adyny däl-de, birnäçe daşary ýurtly sosialistleriň (Marat, Robert, Marks), ruslaryň ýa-da gysgaldylan ýasama atlar (Wil, Lenara, Borýa, Kim, Rim, Marlen we ş.m.) goýardylar.

Gynansak-da, XXI asyrda-da etniki azlyklar medeni köpdürlilik, baýlyk hasaplanmagyň ýerine, köp ýurtlarda kelleagyry hasaplanyp gelinýär.

Dr. Nadir DEWLET,
professor.

Ýekşenbe, 31.05.2020 ý. Publisistika